

Naglis Kardelis, Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Filosofinių Platono mitų ir evangelinių parabolinių tekstinės funkcijos panašumai

Pranešime formuluojama ir ginama tezė, kad adekvataus filosofinių Platono mitų interpretavimo problema leidžia išvelgti sąsają su biblistikoje jau ne vieną šimtmetį svarstomu klausimu, kaip derėtų tinkamai suvokti evangelines paraboles. Nemaža dalis filosofinių Platono mitų, kaip ir dauguma evangelinių parabolinių, ilgą laiką buvo interpretuojama kaip alegorijos. Tokia interpretavimo tradicija siekia vėlyvosios Antikos laikus: neoplatonikai buvo linkę alegoriškai aiškinti tam tikras Platono dialogų vietas, o savo ruožtu tokie ankstyvosios krikščionybės laikotarpiui atstovaujantys Šventojo Rašto egzegetai, kaip Origenas ir šv. Augustinas, plačiai taikė alegorezę gelminėms tiek Senojo, tiek Naujojo Testamentų prasmėms atrakinti. Alegorinį aiškinimą galėtume nusakyti kaip tokį teksto aiškinimo būdą, kai paskiri teksto paviršiuje regimi elementai suvokiami kaip nurodantys į atitinkamus gilesnėje plotmėje atsiveriančius elementus: ne tik visa alegoriškai aiškinama istorija, kaip visuma, bet ir konkrečios jos detalės yra traktuojamos kaip aiškią prasmę turintys ženklai. Alegorinis aiškinimo būdas plačiai praktikuotas ir interpretuojant kai kurias Platono dialogų vietas: pakanka paminėti vien vadinamąją olos alegoriją „Valstybėje“. Akademinuose evangelinių parabolinių tyrimuose alegorinis aiškinimo būdas pradėtas smarkiau kritikuoti ypač nuo XIX a., o filosofinių Platono mitų ir kitų panašių Platono tekstų atkarpų tyrimuose – maždaug nuo XX a. vidurio. Alternatyvus tiek evangelinių parabolinių, tiek filosofinių Platono mitų aiškinimo būdas, kurį su tam tikromis išlygomis galėtume pavadinti analoginiu aiškinimu, yra grindžiamas prielaida, kad būtina mėginti išvelgti bendrąją – visuminę – evangelinės parabolės ar filosofinio mito prasmę, užuot ieškojus gilesnių prasminių atitikmenų paskiriems interpretuojamos teksto atkarpos elementams: tai reiškia, kad paviršinė ir gelminė parabolės ar filosofinio mito plotmės yra panašios viena į kitą – *analogiškos* viena kitai – ne paskirų prasminių elementų, o visuminės prasmės lygmeniu. Kalbant paties Platono terminais, tai, kas pasakojama tekstiniame filosofinio mito paviršiuje, yra tam tikro prasminio provaizdžio, kurį būtina rekonstruoti, regimas atvaizdas, panašumas (*eikōn*). Antai „Valstybėje“ aptinkamą vadinamąją olos alegoriją labiau derėtų vadinti išplėstine olos analogija – ypač atsižvelgiant į tai, kad toli gražu ne visiems paskiriems šios „alegorijos“ elementams įmanoma atrasti adekvačius ir konceptualiai koherentiškus atitikmenis mėginamos rekonstruoti gelminės prasmės plotmėje. Tą patį galima pasakyti ir apie „Faidrą“, antroje Sokrato kalboje, aptinkamą analoginį sielos dinamių galių prilyginimą sparnuotai dvikinkei, taip pat ir apie šiame dialoge figūruojantį žodžiais tapomą uždangės atvaizdą.

Pranešime argumentuojama, kad tiek evangelinių parabolinių, tiek filosofinių Platono mitų turinį derėtų interpretuoti ne tiek kaip tam tikrą tiesiogiai (pažodiškai) komunikuojamą žinią ar tiksliais prasminiais izomorfizmais grįstą alegoriją, o veikia kaip būdą atverti „aklų“ ir „kurčių“ klausytojų ar skaitytojų akis bei ausis: metanoetiškai perkeisti skaitytojo mąstymą ir etinę bei religinę vaizduotę sąlyčio su evangelinėmis parabolėmis atveju, o akistatoje su filosofiniais Platono mitais – atverti noetinę regą, leidžiančią išvysti fiziniams akims neregimus eidus. Galėtume teigti, kad evangelines paraboles pasitelkiantis Jėzus ir filosofinius mitus pasakojantis Platonas, siekdami atverti „aklų“ ir „kurčių“ klausytojų ar skaitytojų akis bei ausis, sakytume, trokšta įjungti aukštesnę potencialių suvokėjų mąstymo ir dvasinės pagavos „pavarą“, kitaip tariant, ragina radikaliai atsiversti visa dvasine savo esybe. Nepaisant skirtingų kultūrinių kontekstų, kuriuose formavosi evangelinių parabolinių ir filosofinių Platono mitų pasakojimo tradicija, regime esminius jų tekstinės funkcijos panašumus. Šie tipologiniai panašumai leidžia išvelgti naujas įdomias dviejų pagrindinių Vakarų kultūrą formuojančių sandų – judeokrikščioniškosios religinės tradicijos ir antikinės filosofinės tradicijos – jungtis.